ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
LVI

POEZIA POPULARĂ

DISCURS ROSTIT LA 9 IUNIE 1923
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ SUB PREȘEDINȚIA
A. S. R. PRINCIPELUI MOȘTENITOR
DE

MIHAIL SADOVEANU

CU RĂSPUNSUL D-LUI

G. BOGDAN-DUICĂ

CVLTVRA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1923

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPŢIUNE
LVI

POEZIA POPULARĂ

DISCURS

ROSTIT IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ
LA 9 IUNIE 1923
SUB PREŞEDINŢA
A. S. R. PRINCIPELUI MOŞTENITOR
DE

MIHAIL SADOVEANU

CU RĂSPUNS DE

G. BOGDAN-DUICĂ

CVLTVRA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1923

'LTEȚA SA REGALĂ PRINCIPELE MOȘTENITOR este întâmpinat ire cu următoarele cuvinte rostite în numele Academiei de d-l Președinte Negruzzi:

Alteță Regală!

Academia Română este recunoscătoare Alteței Voastre că a venit să asiste la această ședință a ei. Ea știe că Alteța Voastră, crescută în învățătura și în sentimentele naționale s'a interesat întotdeauna de mișcarea intelectuală a poporului român. Ea știe că Alteța Voastră a întemeiat o însemnată instituție culturală care este în plină prosperitate. Ea știe deasemenea că Alteța Voastră cunoaște rolul cel mare ce-a avut Academia Română de a pregătì prin unirea culturală unirea reală a întregului nostru popor și e sigură că Alteța Voastră o va susține cu autoritatea sa în grelele timpuri prin care trece.

Academia Română, rugând pe Alteța Voastră Regală să-i facă onoarea de-a o prezidà, exclamă din toată inima: Trăească Maiestățile Lor Regele și Regina, trăească Alteța Voastră și întreaga Familie Regală!

ALTEȚA SA REGALĂ A BINEVOIT A RĂSPUNDE:

DOMNULE PREȘEDINTE,
DOMNILOR COLEGI,

Vă mulțumesc din suflet pentru cuvintelecu cari M'ați întâmpinat în numele Academiei Române.

Trebuie să mărturisesc că nu pot vorbì, fără o adâncă emoție, înaintea acestei alese adunări, când mă gândesc la toți românii mari, reprezentanți ai culturei noastre, cari au ilustrat această înaltă instituție.

Anul trecut, cu prilejul întâmpinării ce Mi s'a făcut acì de către mult regretatul Președinte Onciul, am făgăduit că-Mi voiu închinà cea mai mare parte a timpului liber pentru propășirea culturală a României.

Dorința de a colaborà prin toate puterile Mele la această operă nu este numai rezultatul unei distracții personale, ci și o adâncă convingere că cea mai mare garanție a consolidării viitorului rezidă în această mare și complexă problemă.

După ce vitejia luptătorilor oastei ne-au dat granițele materiale ale României întregite, este datoria luptătorilor culturii să întărească sufletește aceste hotare.

România, așà cum a eșit ea din răsboiul neamului, prezintă un complex de probleme, cu mult mai grele decât acele ale vechiului regat. In noianul acestor probleme cred că este una care stă în capul tuturor, problema culturală.

Problema aceasta prezintă tot atâtea complicații și greutăți ca și cele politice și economice.

Am adânca convingere că cu cât se vor desvoltà mai bine chestiunile adevărat culturale ale României întregite, cu atât mai mult cei cari au conducerea politică și economică vor găsì calea mai netezită.

Cultura va întinde ramura de măslin, făcând pace și bună înțelegere între toți locuitorii țării, fără deosebire de origine și credințe.

Avem datoria de a unì pe toți în năzuința spre cultură. Și unind aceste forțe răzlețe să formăm curentul cultural al României noui, care va trebuì să fie așà de puternic încât pe el să se înalțe România întregită.

Nevoia cea mare de cultură se simte cu atât mai mult cu cât cele două reforme mari, împroprietărirea țăranilor și votul obștesc îl cer cu insistență.

Acì se face legătura cea mare între problema culturală și cele politice și economice.

Au datoria oamenii de cultură să ajute la educarea cetățenească și economică a masselor.

Nu pricep prin cultură importul unei influențe de peste hotare, ci pricep desvoltarea Eului adânc al neamului românesc spre a-l aduce la nivelul vechilor culturi.

Noi avem avantajul de a fi o populație latină, deci vie și năzuitoare de progres, pe care s'a grefat influența și sângele altor rasse. Aceasta ne dă prilejul de a formà, cu vremea, o cultură care să fie a noastră și numai a noastră.

Importul culturilor de peste hotare trebuie să fie numai un îndemn și o pildă, nu trebuie să fie un schelet pe care să clădim o romanizare factice; și scheletul și carnea culturii trebuie să fie a țării noastre.

Și Neamul nostru are o așà bogăție culturală încât se poate face, am adâncă convingere. Nu astăzi, mâine poate, poimâine de sigur.

Alteță Regală,
Onorați Colegi,
Onorat Auditoriu!

Dintre drepturile pe cari venerabilul meu înaintaș le-a avut la stima contimporanilor și urmașilor, voiu pomenì pe cel mai dintăiu și mai de seamă: străduința sa pentru literatura populară, dragostea sa pentru această nobilă manifestare a neamului nostru. Ion Caragiani a venit din Macedonia, din acel cuib răsleț al poporului românesc, peste care au trecut atâtea vânturi și valuri, bătându-l fără să-l clătească. A trecut Dunărea la frați, cu sufletul plin de poezia semeților păstori ai Pindului, și, plecându-și urechea s'aici la murmurul cel din veacuri, a găsit în limbă și'n simțire legăturile nedestructibile ale aceleiași obârșii.

E o întâmplare, fără îndoială, că urmașul său, care are cinstea să se înfățișeze astăzi înaintea unei așà de alese adunări și care vă mulțămește din inimă pentru distincția ce i-ați acordat, — e o întâmplare, zic, că urmașul lui Ion Caragiani are pentru literatura marelui anonim același cult. Unii dintre cei cari au sălășluit ori sălășluesc în această incintă au putut privì c'un ochiu indiferent această artă primitivă, alții au judecat-o destul de aspru. Mă simt întrucâtva mulțămit că înaintașul meu n'a fost dintre aceștia. Trebuie să fac mărturisirea de credință că poporul este părintele meu literar; că trecutul pulsează în mine ca un sânge al celor dispăruți; că mă simt ca un stejar dela Orhei, cu mii și mii de rădăcini înfipte în pământul neamului meu.

Intre zădarnicele și trecătoarele lucruri ale oamenilor, singură arta sparge negura viitorimilor. Ambiții nemăsurate, răsboaie glorioase, împărății bogate, — toate cad îr pulbere ca într'un mormânt opac. Ci sufletul popoarelor alese petrificat

în opere de artă și glasul inimii lor, — după ce s'au alinat deșertăciunile, mult timp încă stăruesc, ca și

Lumina stelei ce-a murit...

Din ce a fost al înaintașilor, din ce va fi al nostru, nimic nu va rămâneà unui mileniu viitor decât o linie grațioasă și o dulce împerechiere de sunete, cari vor purtà numele nostru dacă vor aveà pecetea sufletului nostru. Deaceea artiștii, cu fața în lumină nouă de auroră, trebuie să-și plece urechea spre trecut și spre popor.

Și mai ales la noi spre popor.

La începutul secolului trecut, cele dintăiu manifestări puternice în literatura noastră au fost ale acelor scriitori care, treziți de cuvântul lui Herder, au ascultat glasul poporului, necunoscut și neprețuit până atunci. Alecsandri, Russo, Negruzzi — dar mai ales Alecsandri — încep să caute în munții și văile Patriei, în satele umilite, cântecele neamului, aceste răsunete ale puținelor bucurii și a nesfârșitelor dureri ale trecutului.

Istoria noastră mai veche, — cea dinainte de Negru-Vodă și Bogdan, — este ca și necunoscută. Singurul document străvechiu care o luminează întrucâtva este cântecul popular, și din el se vede că străbunii noștri au trăit într'un lung și aspru amurg de suferință. Puține popoare au fost așà de crud încercate ca poporul nostru. Asta a ajuns acuma o banalitate și parcă nu ne mai mișcă. Când însă ne întoarcem la tristul glas al trecutului și-i ascultăm versul, înțelegem ceeace cuvintele nu pot exprimà decât foarte palid. Svârlit aici de soartă la hotarul unei mari împărății, lăsat în părăsire pe puterile-i proprii, o mie și mai bine de ani a stat în calea furtunilor Asiei. Toate semințiile sălbatice și spâne din răsărit, râvnind la bogățiile lumii vechi și mișcându-se necontenit către apus, s'au lovit întâiu de Dunăre și de Carpați, deci și de neamul nostru. Toate hoardele cu nume urîte și uitate au prădat acest pământ și au ars așezările năcăjiților noștri strămoși. In acele vremi de restriște, singurul chiag care ținea pe bătrâni erau limba și credința. Limba închegà în versuri și cântări suferințile; credința îi îndemnà sà zidească, pe pământul stropit de sânge și presărat de morminte, biserici lui Dumnezeu. Atâta se încu-

metau bătrânii să zidească din piatră, pentru veșnica credință. Incolo, sălașurile oamenilor ţineau între două spulberări de furtună. Iar omul, după cuvântul biblic, erà

...ca iarba,
Zilele lui
Ca floarea câmpului...

Năcăjiţii noștri străbuni au suferit, au luptat și au murit. Iar cântecele bătrânești și doinele s'au ridicat din inimile lor ca flori pe morminte.

Se înţelege că nu voiu face aici nici un fel de studiu și nici un fel de analiză a poeziei populare. O cunoașteţi cu toţii, și e de ajuns. Voiu aduce înaintea domniilor voastre numai câteva impresii. Vădit este că în aceasteă manifestare artistică poporul nostru, pe lângă răsunetul durerilor și bucuriilor, și-a pus caracterele sufletești. Prin aceasta literatura noastră populară are ceva al său propriu, deosebit de al altor neamuri — și asta e îndestulător ca să poată pornì dela ea o literatură cultă originală și a noastră. Dealtfel pe cercetătorii literaturilor nu-i interesează și nu-i vor interesà decât literaturi cu caractere specifice ale neamurilor, — pe lângă acel general omenesc comun tuturora. Fiecare neam trebuie să-și aducă nota sa în armonia obștească. La urma urmei, de undeva trebuià să pornim. Unii au încercat să purceadă dela artificialități și imitaţii străine. N'au adus însă lucrări ale noastre și de valoare decât acei care au avut în vedere elementul statornic al neamului nostru, poporul cu limba lui.

Cugetarea ascuţită și puţintel sceptică, pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanţa de zâmbet și tristeţe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară dela noi, — le găsim în cel dintâiu povestitor artist al nostru, Ion Neculce, — care nu e un mare cărturar cum au fost Costineștii, și care vorbește ca un răzeș sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove, Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuși. In marginile limbii simple și înţelepte, a adunat în cronica lui comori de frumuseţi artistice. *Letopisețul* său mi-i carte de căpătâiu, — și de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare.

Vă rog să vă aduceți aminte de cele dintăi frumuseți poetice ale literaturii noastre culte. *Doinele* și *Lăcrămioarele* lui Alecsandri sunt vădit ecouri ale poeziei populare. Și străbătând opera marelui bard dela Mircești, nu te poți oprì să nu observi că producțiile lui imediat următoare, în care se simt răsunete ale unei literaturi străine, nu egalează în frumusețe aceste prime și curate acorduri ale sufletului său.

Alecsandri a înțeles și valorificat cel dintâiu frumusețile literaturii noastre populare. Poporul nostru nu s'a bucurat de viață intensă și de cultură aici, la hotarul lumii barbarilor; în sufletul său însă mai stăruià lumina altei vieți și răsfrângerea unei culturi de odinioară. Păstorind pe plaiuri și în văi, între freamătul apelor și a codrului frate, într'o natură nesfârșit-schimbătoare, în vremuri de restriște a așteptat cu dor un curcubeu de pace; și în viforurile iernii a dorit c'o lacrimă și c'un zâmbet zilele primăverii. In sufletele acelor ciobani care priviau cu ochi de poet zările și murmurau cântece, erà ceva care-i deosebià de neamurile barbare, — o artă și o finețe deosebită.

In poezia lor plină de contraste, acești vechi poeți anonimi cântau când suferința în doină, când amorul c'o delicatețe deseori surprinzătoare, când zâmbiau în strigături, când se avântau spre zări fantastice în cântecele bătrânești.

Cui n'au adus un zâmbet acele agere versuri pe care le amestecă flăcăii în tactul danțului! Multe nu pot trece granița artei, — căci nu orișice trecător este un depozitar al comorilor literare populare, după cum nu orice Român e născut poet; și pe noi ne interesează numai ce-i artă. Iar cele alese și artistice sunt vrednice să se înfățișeze în orice antologie. De pildă, o epigramă împotriva unor fete nu tocmai harnice:

Multe 'n lume omul vede:
La o casă șapte fete
Și fântâna sub părete, —
Moare cânele de sete!

Și câte altele tot atât de ascuțite!

Iată câteva suspine de dragoste, curate ca o lucire de izvor sub sprânceană de codru:

Bădişor depărtişor,
Nu-mi trimete-atâta dor
Pe gurile tuturor.
Trimete-mi mai puţintel,
Dar vin' dumneata cu el!

*

Mândro, dac'oiu murì eu,
Vină la mormântul meu
Şi te razimă de cruce,
Să-mi mai spui o vorbă dulce!

*

De ţi-ai face patu-afară,
Eu m'aşi face vânt de vară...

*

Primăvară, mama noastră,
Suflă bruma din fereastră
Şi omătul de pe coastă...

*

Trage, mândro, şi-mi ghiceşte
Codrul de ce 'ngălbineşte,
Omul de ce 'mbătrâneşte...

Din ce noian de doruri au răsărit aceste accente de suavă poezie! Au tresărit la viersul lor inimile dela o generaţie la alta în veacuri, şi s'au aburit de lacrimi ochi

...plini de suferinţi
Ce ni-i lăsară din bătrâni
Părinţii din părinţi...

In ce priveşte doina, în plângerea căreia plutesc negurile veacurilor, ce aşi mai puteà adăugà? Răsunetul ei e în inimile tuturor celor care se pot întoarce îndărăt, în ţintirimul jalnicului odinioară.

Din viforurile trecutului au plutit, îngânându-se, până la noi şi cântecele bătrâneşti, — pasări albastre ale fantaziei. Unele din aceste balade sunt pline de putere de expresie, cum e, de pildă, *Cântecul Corbei*, despre care aşà de frumos vorbià neuitatul maestru Delavrancea. Altele au o stranie putere de evocare, ne fură spre lumi romantice, ca atunci, de pildă, când e vorba de acel

Toma Alimoş,
Boier din Ţara-de-jos, —

Nalt la stat,
Mare la sfat
Şi viteaz cum n'a mai stat!

Intre toate aceste rămăşiţi ale trecutului, însă, este una care se ridică prin arta ei fină şi prin simţimântul ei pătrunzător aşà de sus, încât, cu drept cuvânt, ne putem întrebà dacă i se poate găsì păreche în alte literaturi populare, şi dacă chiar literatura cultă, în infinitele-i variaţii, a realizat vreodată un mic poem aşà de armonic şi de artistic. E vorba de acel minunat cântec bătrânesc, publicat în veacul trecut de Vasile Alecsandri, şi care se chiamă *Mioriţa*.

Amintiţi-vă acele versuri simple. Ascultaţi-le picurând cu dulceaţă într'un amurg de toamnă, pe-o coastă de munte, subt un cer adânc. Cântăreţul îşi întovărăşeşte recitativul c'o riturnelă de fluier ori o mlădiere de cimpoi, şi cu un tremur de lacrimi.

Aşi îndrăznì să vă chem în amintire acel senin început, care arată coborîrea turmelor în văi:

Pe-un picior de plaiu,
Pe-o gură de raiu...

din varianta Alecsandri, — sau începutul celalalt, lin şi melodic ca o adiere de bucium, dintr'o altă variantă, mai puţin cunoscută:

S'aude, s'aude —
Departe, la munte,
Gomăn, gomănaş
Glas de buciumaşi,
De trei ciobănaşi,—
Gomăn gomănind
Oile pornind
Pe-un picior de munte
Cu hăţaşuri multe...

V'aşi mai rugà apoi să vă reamintiţi acea alegorie fără păreche care îmbracă moartea, duşmana omului, în haine de mireasă zâmbitoare; apoi acea dramatică sosire a mamei, care vine întrebând de flăcăul ei... Aicea versul devine violent, rupt şi

grăbit; se armonizează fondul cu forma așà de plin, încât parcă am aveà de a face cu opera unui mare meșter de sunete și rime. Dar sentimentul baciului moldovan în fața naturii, care-l pătrunde și 'n dragostea căreia se cufundă? Și resemnarea aceea așà de atingătoare și de caracteristică rasei! Pentru poetul anonim moartea este întoarcerea în pulberea din care a ieșit; moartea este o fatalitate pe care o primește cu suflet tare, împăcat și liniștit.

In toată structura ei, această baladă unică este așà de artistică, plină de o simțire așà de înaltă pentru natura eternă, încât eu o socotesc drept cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru.

Poate și frumusețea *Mioriței* să fi îndemnat pe marele poet să-și caute întâile izvoare de inspirație în poezia poporului. Și el, și puținii scriitori artiști ai acelei generații — Negruzzi, Russo, Kogălniceanu — au înțeles încă deacum un veac că literatura noastră trebuie să-și găsească temelia firească în popor. Pe drumul acestei tradiții îl găsim și pe Eminescu. Arta lui așà de subțire are rădăcini și în sufletul marilor și simplilor rapsozi populari. Direct din popor iese și Creangă, inimitabilul Creangă, vioiu, spiritual, sceptic, zâmbind în suferință, simplu în aparență și totuși complex ca poporul. Creangă nu e un biet scriitor popular, cum au spus unii, ci cea mai măiastră şi artistică manifestare a poporului în literatura cultă.

Dela Ion Neculce și până la Creangă a curs vreme îndelungă: aproape două veacuri. Și în unul și în altul simțesc însă sufletul cel veșnic al neamului. Și la unul și la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Și unul și altul au înflorit pe aceste plaiuri și au scos la soare vechile comori. Amândoi au făcut parte din acea familie de oameni rari și ciudați care ies din când în când de pe drumurile obștești și se răslețesc cântând, cu ochii spre Dumnezeu. Ca și ei, odinioară, câte un păstor necărturar se înălțà pe aripi de gânduri și de visuri, cântând sfios frumusețea veșnic schimbătoarelor lucruri și jalea scurtei și trecătoarei vieți. Aici e panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe ca natura, însă măreț ca și dânsa. Simțindu-mă al acestui popor și al trecutului și ucenic al acestor

mari înaintași, — le închin lor clipa solemnă deacum, în care o adunare așà de aleasă pe ei îi cinstește în umila mea operă.

«O, cântece populare! — ziceà cândva un mare poet al Poloniei, — voi sicriu sfânt al credinții, care legați vremurile vechi cu cele nouă, în voi își depune un neam trofeele eroilor, nădejdea cugetării și floarea simțirii!»

In durerile și furtunile negurosului nostru trecut, Doina și Cântecul bătrânesc au fost izvoare de viață și energie. Cât, suferind, acest popor a cântat, el dădeà dovadă că trăește și va răsbi. Deatunci încă pregătià vremurile mari de azi. Dela aceste fermecate izvoare de apă vie cată să se adape toți cei cari cântă și se simt ai acestui popor și ai acestui pământ.

RĂSPUNSUL D-LUI G. BOGDAN-DUICĂ

Domnule Sadoveanu,

Primindu-Te astăzi în mod sărbătoresc, în Academia Română, noi, colegii D-tale, Iți dăm un loc și o recunoaștere pe care poporul român Ți-a dat-o deplină, călduroasă și nešovăitoare încă de mult timp. Ușa Ți-a deschis-o acea neștirbită recunoaștere din partea națiunii; noi am bătut doar din palme la intrarea, totuș, foarte sfioasă, între noi, a D-Tale.

Iar eu am acum însărcinarea tradițională să-Ți spun câteva vorbe de binevenire; să le spun în fața unei lumi, care Te-a cetit și căreia — sunt aproape sigur — tălmăcirea mea nici nu-i este de trebuință. Dar, deși nu-i va fi de trebuință, eu tot trebuie să încerc a o interesà iarăși la ființa D-Tale, la scrisul D-Tale, la nădejdile pe care Academia Română le pune în opera-Ți viitoare, pentru care asemeni suntem aici, poate chiar cu mai multă îndatorire decât am avut, din proprie și liberă alegere, în trecut, nefiind și aici.

Domnilor Colegi,

Biografia noului nostru coleg — câtă o știu eu — este foarte scurtă.

S'a născut la 1880, în 5 Noemvrie, în județul Suceava, la Siret, în târgușorul Pașcanii, pe care d-sa l-a zugrăvit de multe ori, ai cărui oameni au luat un loc mare în opera novelistului. Colegul nostru a împlinit așadar 43 de ani, se află în toiul vârstei bărbătești; și toți suntem încredințați că energia sa fizică, sprijinul celei sufletești, îi va îngădui să sporească încă averea sa literară, care este dreaptă comoară și a națiunii.

Târgul Pașcani a crescut deodată cu omul nostru; ori omul nostru crescù deodată cu târgul, precum chiar d-sa zice într'un loc oarecare. Din vechea idilă a Pașcanilor autorului i-au rămas presărate în multe volume, multe duioase și adânci elegii miș-

cătoare; din prefacerea nouă a târgului i s'a îmbiat trista vedere a stricăciunii pe care gara, fabrica, administrația și străinii o întinseră în popor, silind astfel pe tânărul târgoveț, să pară a fi căutat naturalismul, deși el numai soarta, numai ranele locului său le căutà.

Acolo, în Pașcani, se aflà un învățător, care erà foarte bun dascăl, și om foarte bun, al cărui nume erà Busuioc. In opera academicianului, Busuioc s'a prefăcut în domnul Frandafir, cel amintit în câteva povestiri.

D-l Busuioc pe colegul nostru l-a pregătit bine pentru gimnaziul pe care l-a făcut la Fălticeni. Dar Busuioc nu predà numai; el mai și cetià; și odată le cetì și școlarilor săi din Ion Creangă; atunci pe Mihail Sadoveanu Busuioc îl câștigă lui Creangă, vorbei lui țărănești, dragostei lui de țăran și de țară. Aceasta a fost revoluția sufletească cea mai veche despre care urme bine apăsate se găsesc în opera lui M. Sadoveanu. Ce i-a mai căzut apoi, după meșteșugul lui I. Creangă, în suflet, se arată pe ici, pe colo, fragmentar de sigur, în opera sa. Petre Ispirescu, cu *Poveștile unchiașului sfătos*, este pomenit într'un singur loc: Ispirescu va fi întărit pe Creangă.

La Fălticeni, în timpul studiilor gimnaziale, cam la vârsta de 14—15 ani, deci pe la anul 1894—1895, autorul a simțit întâiele friguri ale poeziei care-și căutà cuvântul clar, cum icoana își caută pervazul. Profesorul N. Apostol îi dete, atunci, sfatul bun să scrie, dar să nu se grăbească a tipărì, deoarece spre cei aleși gloria vine singură.

Insă în timpul acelor friguri autorul își petreceà vacanțele la țară, pe malul Moldovei — râul cel mai des amintit în operă — în locul de naștere al mamei sale, care erà — pentru mine un semn de distincție — țărancă, anume: neam de răzeși, dar țărancă cu graiu înflorit, ca și Ioan Creangă[1]).

In frigurile de scriitor, când ochii caută, când inima alege subiectul, Mihail Sadoveanu se aflà lângă blânda, dulcea, suferitoarea mamă — așà o văd eu călauzindu-mă de o duioasă, dureroasă schiță — la țară, într'un neam cu mândrie; și cele două elemente: marele talent și marele suflet al nației dela

[1]) *Un instigator*, p. 59—61 (1912).

țară se găsiră, se îmbrățișară și îmbrățișate rămaseră până astăzi.

Tatăl erà de mai departe, de mai de sus. Din timpul zaverii părinții tatălui, olteni, fugiseră la Moldova, și-l născură, în Iași, pe la 1834. Tatăl erà advocat; și-l chemà Alexandru.

La Iași Mihail Sadoveanu a sfârșit liceul condus de Vasile Burlă. Apoi tânărul s'a îndreptat spre capitala, care, ca și Iașul, nu a reușit să-i facă drag nici orașul, nici pretinsa lui civilizație, pe care novelistul a criticat-o zugrăvindu-i uneori jertfele ce le cere, alteori ironizându-o.

Aflându-se doi ani (1904—1906) funcționar la ministerul instrucției, după răscoala tragică dela 1907 il descoperi, în sfârșit, Spiru Haret și, deșì foarte tânăr, îl numì inspector al cercurilor culturale, dându-i astfel un nou prilej prelung de a vedeà tot țară, tot țărani. Acum Mihail Sadoveanu se mută iarăș la Fălticeni, și acolo stătù până la 1908, când se așeză în Iași, unde dela 1910 până la 1920 a fost director al teatrului național.

Dela 1920 Mihail Sadoveanu este liber. Statul român, care câteodată păstrează în funcții chiar șì pe amnistiați, ba chiar amnistiază, pentru ca să-i poată păstrà, a socotit că nu-i bine să fie tot bine, și că bine este ca și în teatrele naționale să se mai întoarcă gospodăria cea veche. Din grația acestei predilecțiuni a politicei culturale, colegul Mihail Sadoveanu este acum liber; și trăește din literatură, un titlu de laudă pentru el, dar șì pentru poporul care-i cumpără odoarele literare.

La 1910, când statul i-a încredințat direcția teatrului din Iași, Mihail Sadoveanu erà un literat consacrat. Incepuse a tipărì de pe la 1897-1898, într'o revistă: *Viața nouă*; apoi la 1898-1899, în *Pagini literare*, redactate de I. Gorun și A. Stavri, iscălind M. S. Cobuz; la 1901-1902 în *Pagini alese*, o revistă mai obscură. Lumea nu ghicià încă tot înțelesul sclipirilor care se iviau, ca mici focuri vii, când ici, când dincolo. Dar în acest timp se așternuseră pe hârtie *Șoimii*, acel clocot de patimi și de stil, despre care voiu vorbì încă, și alte creațiuni de aceeaș valoare. Așà începuse a tipărì Mihail Sadoveanu. Dar loc serios în literatură, el luă abià după sosirea la București, după alăturarea sa la *Sămănătorul* (1904), o revistă simpatică prin apro-

pierea literaturei la noțiunea caldă a patriei și a nației. Insă toate experiențele vieții sale și poate in special amintirile pășcănești, bogăția iubirii pentru emanciparea țărănimii, îl împinseră, la 1906, spre *Vieața românească*, unde patria erà considerată sociologicește ca obiect de necesară prefacere repede.

Laturea aceasta a înclinărilor sale colegul nostru a desvoltat-o în cercurile culturale, în care a făcut propagandă pentru asociațiile economice; în *Răvașul poporului*, gazetă pentru popor, redactată împreună cu Artur Gorovei, în biblioteca pentru popor, pe care *el* a întemeiat-o la *Cassa Școalelor*, însuș scriind câtevà volume (*Alexandria*, *Ghenoveva*, *Esopia*, *Povestiri de petrecere și de folos*;) scriind *Comoara dorobanțului* (Biblioteca Steaua), iar acum în urmă *Lacrimile Ieromonahului Veniamin*; lucrând, precum văd, cu dragoste și râvnă, socotind munca sa pentru cei mulți și neluminați ca o datorie dela care nici o clipită nu se pot retrage cei ce sunt convinși că în păturile de jos zac toate temeliile întregului nostru viitor. Dar despre această lature a civismului, care apare (1908) și în *Oameni și locuri* nu voiu vorbì nimic deosebit. Vorbi-vor despre ea biografii îndatorați a fi compleți. Eu voiu schițà acum numai evoluția acelei literaturi, care a adus pe colegul Mihail Sadoveanu în mijlocul nostru.

Domnule Coleg,

Povestirile dela 1904 ne-au descoperit aproape toate caracterele operei D-Tale, semn că ele izvorau dintr'o precoce formă definitivă a firii D-Tale poetice.

Deatunci am văzut că omul care-i place fantaziei D-Tale este omul energic, puternic, chiar sălbatic, ca Pavel Nour, ca Năstase Crăiniceanu, ca strajnicul Ivanciu-leul, cel îndoit numai de o proprie patimă teribilă,.și ca acel Cozma Răcoare, a cărui putere scapără, dintr'o femeie tot atât de energică, dragostea care i-o supune. Deatunci viețile acestea stranii, cari însuși eroilor li se par neînțelese, căci adeseori ei înșiși spun că nu se mai înțeleg, căci ele ies din nepătrunse adâncimi de suflete, unde zac îngropate, deatunci viețile acestea D-Ta le atârnai bucuros între două necunoscuturi; întâiul: al lumii

largi din care eroii ies; al doilea: al largei zări de viitor în care, după o furtună de scuturări omenești și cam tot atâtea supraomenești, se pierd iarăș. Pe acești oameni misterul îi naște, misterul îi înghite; din cursul faptei lor misterul ne întreabă adeseori dacă, din ei, ghicim ori nu enigma sufletească. Cum n'ar fi deosebit de interesant un mod de povestire astfel așezat pe «neștiut» și «mister», descifrat însă de pătrunderea D-Tale congenială?

Și totuș sufletul capabil de izbucniri și de fapte supraomenești poate devenì moale, elegic, înlăcrimat. Deaceea, din *Povestiri* încă, furtunilor care urlă și frâng li se alăturară elegiile care mângâie sau topesc.

Intre furtuni cari omoară și elegii cari se molcomesc în dulci prelungiri — câtă lume nu încape! D-Ta nu Te-ai ferit de nici o parte din lume; toată lumea ai înțeles-o, și toată ai exprimat-o, deatunci încă.

Deatunci încă D-Ta ai un tipar al căutării efectului: D-Ta vezi mai limpede pasiunea, adică vezi cum ea se ivește, crește, fierbe în om; apoi iei omul și cu nepilduită înlesnire îl așezi în povestire cu atâta vieață câtă târăște după sine pasiunea, adică tocmai cu atâta vieață câtă este de nevoie ca energia patimii să se ivească bine și să miște pe cel ce cetind o vede; din lume D-Ta tai fragmentul care-Ţi trebuește, cât l-ai văzut periferic, cercetând central sufletul, cât ne trebuește și nouă, ca să vedem identic; și nu umbli după inutilul amănunt naturalist. Libere de acest încărcător amănunt, figurile D-Tale se încorporează în prejurul patimei lor, fie îndelungată, fie de moment sau o sensație, cum zici undeva; și toți par'că sunt vii, lângă cetitor.

Și acum rupi astfel din lume fragmentele calde, din natura în care ele trăesc asemenea tai mereu; iei cu acelaș meșteșug tot ce trebuește, pentru ca fapta să se desfășure mereu: în lumini sau umbre, în veri sau ierni, în păduri sau șesuri, în secete sau belșuguri de rod, care s'apleacă — toate — asupra faptelor omenești, fie și numai pentru a schimbà o sclipire de ochi, care adeseori alt înțeles dă sufletului din acei ochi. Aici se află altă mare putere a D-Tale. Cetindu-Te, acum încă odată, la un moment mi-am zis: «Dar acesta-i chiar lucru de mirare; par'că

toată natura a năvălit în acest scriitor și acum iese din el ca fragmente, dar ca fragmente puternice». In natură e mișcare multă; toată a trecut în opera D-Tale; în opera aceasta este un mare curs de colori, de sunete, de mirosuri, de atingeri, de mișcări, de sbucium, de liniștiri; nici de unele nu-Ți lipsesc. D-Ta împletești pe om cu natura și natura cu omul așà de meșteșugit, încât par'că anume vreai — dar eu știu că așà curge fantazia D-Tale și că nu vreai anume — să-l legeni oarecum pe cetitor trecându-l mereu din natură în vieață, din vieață în natură și să-l farmeci în acest fel. Iar când se întâmplă ca și vieața și natura să aibă aceeaș atitudine, să se așeze paralel, să înalțe ori să apese, amândouă deodată, sufletul care te urmărește, atunci ești mai cuceritor decât oricând. Deatunci încă știai să înmoi inimile scriind de pildă, ca la sfârșitul *Celor trei:*

«Oarță se așezase întunecos în scaun și se uità fără nici un cuvânt înaintea lui. Mândrilă zise iar, cu voce înceată și foarte tristă: «Odată m'a oprit și pe mine ceva pe loc. Acuma totul s'a sfârșit!» *O undă de vânt trecù suspinând pe la fereastră.* Și în tăcerea odăii toți ne gândiam, Oarță întunecos și galben ca un mort, Mândrilă cu un zâmbet duios pe buze; toți ne gândiam la două trupuri sângerate, care zăceau pe spate, cu fețele palide spre cer, undeva, *în neguri de toamnă.*»

Ce ar fi sfârșitul acesta fără *unda de vânt* care treceà suspinând pe la fereastră și fără *negurile toamnei?*

Ce ar fi acea perlă elegică, care este *Moarta*, fără sfârșitul: «Și în liniștea asfințitului, o fâlfâiere sfioasă de vânt trecù prin ramuri. Par'că treceà sufletul moartei»[1]).

In acelaș timp și din acelaș fel de concepție, pentru care vieața este «o frunză în vânt» se născură — pe când aveai abià

---

[1]) Textele asemănătoare sunt sute și sute. Iată încă două:

«Peste obrazul liniștit, pe care sprâncenele și mustățile trăgeau dungi negre, trecea vântul de seară ca mângâierea unui vis».

Povestiri din răsboiu, ed. II, p. 101

«In văzduhul liniștit al apusului, undeva, în înălțime, o pasăre singuratică țipă de câteva ori slab, prelung, melodios. Domnița închise iar ochii, într'o noapte amară de durere. Sus, în singurătatea înălțimilor, par'să țipase sufletul ei, dintr'odată despărțit de trup».

Mormântul unui copil, ed. Cartea Românească, p. 189 (în *Pustiul*).

douăzeci de ani — *Șoimii*[1]) (1904). Epoca lor: vremea lui Ion Vodă cel Cumplit, a scuturat multe astfel de frunze. La D-Ta vântul cel neîndurător este dorul de răsbunare: eroii bătuți de el sunt viteji de arme; victima urmărită sunt vânzătorii «câni de boeri». Despre vitejii aceștia eu nu pot zice că au simțire; este mai adevărat să zic că simțirea îi scurmă, și ca urmare, gestul lor nu este lin, ci flutură, vâjeie[2]). Odată pe la Balta-Seacă, aproape de trecerea Nistrului, povestea astfel dusă, chiar mi-a luat răsuflarea; marșul ei mă întețise de tot; și în mersul răsunător mă răpise de sigur și acel stil sgomotos, care, întâmplărilor ce le spui, le ține foarte potrivit hangul. Ajuns la capăt am gândit: «Dacă un tânăr Prometeu românesc ar fi scris un roman, l-ar fi scris de bună seamă în graiul acesta: bolovănos, duduitor și totuș plin de inimă, al vitejilor de mare cântec popular, în rostul cărora chiar și cel mai brutal cuvânt reușește să devie poetic».

Descărcându-Te de *Șoimi*, ca de o dulce boală înfrigurată, ai cârmit spre lumea *Durerilor înnăbușite*. Aici Te-a dus și acea milă, care trebuie să fie foarte bogată în inima D-Tale, nu numai arta psihologică sau estetică. Aici intri, întâia oară deplin conștient, în acea Africa românească, pentru a cărei descriere Ți-aș zice că ești un Stanley al novelii noastre. Incepi cu sărmanul *Ion Ursu*, care fără să știe își lasă pe Domnica sa în brațele popii Tănase și se pierde în beția muncitorilor dela atelierele din Pașcani, unde — cuvântul îmi aduse aminte de vaerul biblicului Iov — «munceà ca un cal orb». Ah, popii aceștia! In *Povestiri*, în *Intr'un sat odată*, unul bea încă înainte lângă damblagiul căzut mort alături, în crâșmă: mai târziu, în *Crâșma lui moș Precu* alți doi, beți, vor botezà în fața crâșmei o iapă; așezându-se cronologic între acești doi-trei Africani popiți, popa Tănase se mulțumește, ca băieții bolnavului Ursu să-i spuie lui, lui Ursu, la întoarcere în sat, că el, nănașul, popa, doarme — la mama lor! Și Ursu pleacă iarăș în lumea plină, cum zici, de «durerile unui întreg popor necăjit». Din acest popor ne descoperi, în *Sluga*, pe Năstase cel cu sufletul

[1]) «Din lume am venit, în lume mă duc», zice unul, Tudor Șoimaru. «Sunt suflete cari cu greu se lămuresc», zice tot el.
[2]) Sunt «din vremea când strămoșii erau dârji».

«mai aproape» de cai decât de boier, din soiul celor ce «îndură palme şi umiliţi — iartă»; pe voinicul şi deşteptul Gheorghieşi, rămas slugă la tatăl său boierul, pe când fratele său legitim pierde vremea la «studii», în Paris; iar în *Două vieţi* ţii — simbolic — în umbră, în întuneric acea putere a vieţii care impune unui bunic, să iubească un nepot pe care-l urà. Vorbisem despre nişte popi ticăloşi, aici, în *Duşmanii*, D-Ta descoperi cum creştinismul învierii atinge mai curând inima ţăranilor, în care, oricât ura din gelozie i-ar repezì la o trântă de moarte, într'un colţ de inimă tot se mai găseşte un meterez din care dragostea de om şi de pace nu a putut fi izgonită.

Cu *Crâşma lui moş Precu*, o înşirare de tablouri, nu o acţiune, înaintezi şi mai adânc în Africa noastră. Crâşma-i centru, dar şi ochelarul prin care priveşti prelungirea în sat a vieţii oaspeţilor deaici, a vieţii deaici stâlcite, stâlcite însă şi de destrăbălarea care vine dela oraş. Mahalaua acestuia, cu sufletul ei urît, o descoperi, deocamdată printr'o brutalitate protejată de autoritate, în *Câinele*. Printre aceste analize de morgă naţională, căreia-i adaugi pe cei doi «Ploeşteni» (*Cei doi străini*) şi ocna din *Două firi*, aşezi, totuş delicat, un moment dulce, pe Eugeniţa din *Luna*.

Floare ofilită (1905—1906) este soră cu *Crâşma lui moş Precu* şi cu *Durerile înnăbuşite*; căci şi această operă se scoboară în subteranele sufleteşti ale unui scund cuib de figuri foarte zilnice, printre cari, rar, cade câte o floare care se ofileşte. Felul D-Tale de a vedeà lumea ca fragment legat de o patimă, de un suflet, Te împiedică, să ne arăţi aici pe funcţionar ca funcţionar; funcţionarismul nu se vede; se văd numai pătimaşi cari sunt şì funcţionari, oameni de obscură provincie, a căror esenţă nu-i cariera, ci firea umană generală, aici monotonă. Ca mediul care frânge floarea, curge şì stilul: lin, molcom, amănunţind monotonia Vascanilor (Paşcanilor), în care doi ochi frumoşi, străini tulbură pe Vasile, de care acesta scapă în braţele Tincăi cu privirea «ca a copiilor fragezi rămaşi fără mame», şi în care, după nişte Paşti de cunoaştere şi după fiorii de nuntă, vine o înşelare năprasnică. Un roman cu tehnică simplă; cu părţi gingaşe, admirabile; şi cu finala ferire de a indicà viitorul, cu care *ea* «începeà să se împace». Peste doi ani *Insemnările lui Manea*

vor reluà și tema și mediul desființător al orășanului mărunt.

In fond aceeaș temă: a instinctivei râvne feminine după ideal se sbate și în *Apa morților*, în care nici orășelul, dar nici țara și chiar nici satisfacția întâia nu potolește dorul legănat domol de un suflet alcătuit dumnezeește. Aici idealul se sbate între un maior-milităroiu și un bun om cu palmele țărănite, care poate oferì iubire, nu înălțare. Și aici poezia depresiunii sociale devine protest și durere mâhnitoare.

Din mahalaua orășelului Te-ai îndreptat apoi spre cazarmă și i-ai șters firma de cuib al vitejiei, scriind în tristu-i cont *Amintirile căprarului Gheorghiță*. Cum povestești aici copilăria sărmanului Lăzăroiu, cel cu suflet stingherit de singurătatea orfanului înfricat, pentru ca mai apoi să înțelegem ce nedrepte sunt palmele trase din porunca lui «dom' căpitan»[1]), este numai *un* act bine adus dintr'o vieață comandată de oameni cari nu mai sunt oameni, ci șefii unui institut de barbarizare a săteanului[2]).

Firește, dacă așà este, întorcându-se în sat, foștii soldați ai țării pot spune că în cazarmă «par'că au trăit într'o țară străină»! Firește, din această carte adevărul a izgonit poezia. Aici ai fost un procuror novelistic.

Și totuș altul este sufletul soldățesc român. Cu un an înainte îl descoperiseși în *Povestiri din răsboiu*, cari sunt pline de credință și de frăție, de resignări și răbdare, de încordări și ajutor, de dor și griji de acasă și de — batjocura care boierul de acasă o încearcă asupra femeii eroului dus la luptă[3]). Toată gloria aceasta, povestită cu aceleași mijloace de impresie — printre care scoborîrea și în răsboiu a naturii bogat zugrăvite este cea mai deosebită frumusețe — Ți-a dat drept să afirmi despre viitor păreri[4]), adică să nădăjduești, fără ca nădejdea să Ți se fi împlinit. Să nădăjduim deci că și cetitorii viitorului se vor oprì mai atenți la pagina unde scrii: «*Și mă gândii la poporul*

[1]) Ed. 1906, p. 35—42 și p. 92 (citatul) și p. 279.

[2]) «Căpitanul șueră și instructorii se adunau. — Domnilor, merge prost de tot. Dacă va merge tot așà, o să vă bag la închisoare! Fiți aspri, fiți pătrunși de adevăratul simț militar! Trage-i! Asta-i dorobanț, nu e permanent; face douăzeci de zile și s'a dus; trage-i, altfel nu merge! — Da, am înțeles, s'trăiți, domnule căpitan»!

[3]) Ed. II, p. 142—144.

[4]) Pag. 128.

cel necăjit și nebăgat în seamă în care fierbe putere nemărginită; și iar mi se umplù sufletul de mângâiere: vrednicia noastră a izbucnit și tună în țărmurile străine, și *nu-i departe ziua învierii*». Optimist, ca toți miloșii și iubitorii, Te-ai înșelat atunci; erà departe și departe este încă învierea cea deplină [1]).

Durerile obosesc. Trebuie să fi suferit mult zugrăvind orășelele animalice, răsboiul orb și cazarma barbară! Te vor fi obosit și pe D-Ta durerile, dar nu Te-au biruit. Căci în opera D-Tale durerea curge înainte, în cel mai deaproape volum, căruia i-ai pus nume *Mormântul unui copil.* Aici, întors în lumea în care gândul monoton-maniac al uciderii nu mai este dominantă strîngătoare a energiilor, aici iarăș în lumea cu oameni numai omenești, ai cules câteva din cele mai mari tragedii ale operei D-Tale. *Puiul* chiar, încă nu; sufletu-i este surd, abià ciocănește în coaja din care nu are putere să iasă; și deaceea moare în milă, nu în tragedie. Insă, *Păcatul boieresc* este o mare tragedie: sărăcitul țăran, căruia boierul-tată i-a lăsat numai casa caldă și pușca rece, apără contra boierului-fiu pe fata sa, care este poate sora lui; și în scena finală a mistuirii prin ura «fără nume» a «unui întreg neam obijduit poate», moare tot el, părintele rușinat și el deodată cu rușinea fetei. Insă, tragedie este stingerea Nataliei din *Tu n'ai iubit!*, în care Daniil Macovei închipuește într'adevăr o neîndurată fatalitate mută. Insă, tragedie strajnică este și începutul și sfârșitul domniței Maria Grigorașcu, care între acești timpi a închis ochii din fața singurei iubiri sfioase ce ar fi rupt-o poate din cursul împlinirilor ereditare, așezate — simbolic și sentimental — în pustiul din *Pustiul.* Și alături de acestea sau printre ele, dacă tragedie nu mai este, cel puțin elegic plânge novela: într'o încântare a amintirilor, într'un plop istovit, pentru ce odată răsuflase cald și strâns sub plop; și în aceà noapte în care-și stau, ochi în ochi, două firi sculptate clasic, cu cel mai sentimental plâns care plânge și trecutul și viitorul; și, ca să nu lipsească nici aici o deschizătură tragi-comică între nori posomorîți, ne duci și la primarele Ghiță Samson, care trebuie să fi existat, căci altfel, drept recunoștință, n'ar fi lăsat pe cinstitul

[1]) Privitor la armată judecata d-lui Sadoveanu este mai blândă, fără a fi mulțumită, în *44 zile în Bulgaria* (1913—1914).

străjar Bălan afară, în iarnă, neîncălzit, «învălit în cojocul și în necazurile lui». Iată pentru ce, iubite coleg, trebuie să afirm despre acest volum, că *el reprezintă întâia D-Tale culme înaltă a poeziei și a artei*, fără nici un punctișor de scădere, dela pagina întâia până la cea din urmă. Deodată cu înțelesul s'a înălțat și stilul, care-i bogat, fin și incrustat cu nenumărate nuanțe de genial argintar al limbii românești.

Ți se făcuse, însă, iarăș drag de vremea lui Ion Vodă și în *Vremuri de bejenie*, spuse în despărțiri ca de baladă, ne-ai cules iarăș pe cel mai svelt, mai tineresc, mai drag, mai drăgăstos erou, pe Andrieș Hamură și l-ai contrastat și însoțit cu acel Morocâne din Codrenii Tigheciului, om de inimă, față de spaimă, care se află oriunde-i răsboiu și zare largă și despre care nici însuș Dumnezeu nu va știut de unde vine, cât se oprește unde-l prinde prilejul și unde se duce în acel «necunoscut», despre care și aici, ca și aiurea, D-Ta iarăș aduci aminte. Se pare că, văzându-Te speriat de un prezent al mizeriilor și al lașităților, de astădată fantazia miloasă a venit și Te-a mângâiat cu daruri de care ea numai o singură dată a dăruit unui scriitor român: a fost de această dată! Dar pe lângă acest volum nu pot trece fără a culege încă un titlu *In pădurea Petrișorului*, în care coconul Grigoriță și păcurarul său se încarcă de păcat însângerând de moarte cea mai elegantă și mai dulce căprioară care a trecut prin codrul de nuvele al D-Tale.

Cetind sau recetind *Vremuri de bejenie*, așà, din întâmplare, un text îmi inspiră ideea să caut a vedeà și din ce adâncuri iese puterea de concretizare stăpânită absolut suveran; adică ce vieață a simțurilor se ivește în textele D-Tale; să aleg cuvântul vizual, auditiv (care uneori se face vers, ca în: «*pădănià grăbit murgul din copite* [1]), olfactic (ca la Turghenev), chiar cinestesic [2]). Găsim bogat izvorul în care lumea D-Tale s'a oglindit, unde ea a rămas pe loc, ca vrăjită și de unde, când vreai, fantazia Ți le scoate fără să le dea de fund, par'că ar fi ca niște găleți învârtite să încerce a golì o mare adâncă. *La noi, în viișoară* mi-a adaos bogat prilejurile de-a exemplificà

[1]) Ed. II (1913), p. 11—12. Vezi și alte pilde; la pp. 24, 39, 55, 56, 57, 67, 71, 115, 116, 165 etc.

[2]) «Aveam simțirea *aspră-ghețoasă* că am trecut printr'o mare primejdie», p. 158.

căutările mele [1]). Eram așa dar sigur că în acest timp, pe la vârsta de 25—26 de ani, D-Ta înțeleseși că chipul cel mai simțit al lumii este cel ce'n artă naște realismul afectiv, în care te aflai bine cuprins, nu naturalismul bisturial-doftoricesc. Observarea m'a făcut, firește, doritor să cercetez amănunțit și urmarea, mai ales că și D-Ta îndemni gândul când zici, într'un loc din această operă [2]): «dar tot, știi câteodată, fiecare lucru, oricât ar fi de mic, își are însemnătatea lui». Numai fiind astfel înzestrat, ai putut înzestrà pe straniul *Bardac* cu putința de a-l crede: hoț fricos și fricos sugrumător al unei blânde văcuțe din grajdul județului. Dar astea-s vorbe de analitic cu carte psihologică. Să lăsăm cartea! Și să Te întreb, Manole Crețu acela, răzeșul din *Sfaturi vechi*, nu este chiar bunicul D-Tale? și deci nu *orice* bunic dintr'o novelă *oarecare*? [3]) Nu-i el, cel care nu «a răpit munca săracului», «om tare, cu suflet bun, simplu» și părtaș pe ducă la acel aur de naivitate al «celei mai tinere mlădițe a neamului», care m'a tresărit ca un moment de rară inspirație, deși nu-i poate decât cel mai pur adevăr? Răzeșismul acesta este un uric de cinste, scris cu slove latinești și cu mare inimă domnească, casei și neamului din al cărui sânge și din ale cărui povețe D-Ta ai răsărit așà cum ochiul meu Te vede în cărțile D-Tale. Dar, dacă timp ar fi, am puteà vorbì și despre durerea ce-ai ascuns-o în *Părintele Antonie*, care, fără a ști întâiu, știind pe urmă, a scăpat vieața boerului care-i rușinase logodnica, mânându-l astfel la călugărie, și despre luminarea duhurilor din *Cearta* nepoților lui Vasile Bujor; și înlăturarea aceà năpraznică a rivalului din *Cel mai tare*, după care apoi fata merge tremurând, omenește, dar exact ca'n regnul animalelor. Un motiv atins scurt, din *Necredinciosul*, îl vei trece mai apoi în *Floare ofilită*. Și astfel ai semănat mult și ai pregătit și criticului seceriș bogat. Căci vorba povestei, și de aici înainte încă mult mai este.

---

[1]) Vezi exemple de auz ca la p. 237: «prin văzul bradului trecù un *șuet* domol ca o plângere tremurată; de miros *aspru* al codrului înfrunzit (p. 226), *ascuțit* al pământului (p. 230) etc.

[2]) Pag. 197.

[3]) Mă îndeamnă a crede și rândurile: «Iar eu, în acei ani depărtați, când veniam din târgul Vascanilor (Pașcanilor), cu mama, la tata bătrân...» (p. 234).

Deși sunt scrise, adică publicate, în acelaș an tragic: 1907, ca și scrisorile din Viișoara, *Insemnările lui Neculai Manea* se depărtează puțin de felul D-Tale; adică le-ai depărtat îmbrăcându-Te cu firea unui Manea ipotetic, care, scriindu-le, adaugă o «pagină la istoria suferinții omenești» și-o desvălește în două pilde ilustrând, năpraznic întâia, liniștit și dulceag și ascuns a doua, adevărul din prefața D-Tale: «*Beția și adulterul sunt cangrenele societății noastre*». Beția o ilustrează profesorul Radianu care a căzut «ostenit dintr'odată în pustietatea asta», care-i vieața orașului de provincie, unde înălțimea rară este și rar te apără de-a «intrà în apa tuturor, sub luciu, unde nimic nu se cunoaște»; adulterul este al femeii mai sus de animaliculul mic-funcționar, a cărei soție este, al *Mariei Cumpătă*, care-i naște lui Manea copii cu ochii albaștri, ca ai lui, dar le lasă numele—celuilalt. Din scârba capitalei fugise și în altă scârbă, a orașului provincial, se înțepenise Manea, ale cărui însemnări sunt potolite, reci, meschine, ca și mediul din care le scoate. Și ăsta erà, la 1907, orașul care voià să conducă?! Cartea aceasta a fost un scalpel; cuprinsul o deschidere de răni; și un ocol al poeziei care-ar fi înghețat apropiindu-se de «civilizația» aceea!

Scârbit de-așà lume, scârbit de bună seamă, și de lumea care îmbolnăvià satul, nu m'am mirat să Te văd într' *O istorie de demult* așezând în gura unui sătean cuvântul: «Visam o fugă spre țărmuri mai fericite, spre oameni mai buni» la — Brasilia [1]) unde nu sunt nici primari, nici persecuții. Vorbă grea într'o carte în care par'că anume nenorocirile se adunară, ca să dovedească că fuga de patrie ar puteà să fie un leac. Incepând dela spânzurata lui Gavril-Buzatul *(O istorie de demult)*; trecând la «boștiura» de Chichiuță, care-și omoară calul ce-l hrănià; la amintirile despre Cuciuc; la bucata de carne care-i badea Iorgu văcarul, *(Copilul nimănui)*, copil boeresc născut prin laturi; la baba fără picioare silită, totuș, a secerà ciocoiului *(Mergând spre Hârlău)*, o scenă faraonică; la nobila Adela a lui Boiu, care-și arde fața cu vitriol, pentru ca nici gelosul Boiu, nici alții să nu-i mai jinduiească fru-

[1]) Ediția din 1920, p. 164.

musețea, la care toți se uitau; la bietele animale din *Sciga* și *Puica*; la simpaticul, sguduitorul ucigaș din *Emigrații la Brasilia* —, numai nenorociri. Este un volum de depresiune estetică. Dar și o bogăție de portrete! Unul singur este mai înviorat, al Zamfiriței din crama *Amintirei*. In preajma tragediei se oprește fiorul din *Fiorul*, un model de aceà izolare estetică a fenomenului, despre care vorbiam la început, și de povestire despre aceà femeie liniștită, care numai «din când în când deodată își desvăluià doi ochi plini de patimă și aveà un zâmbet care se deschideà ca lumina unei flori» Și în sfârșit — *Codrul*. Am zis odată că toată natura s'a pierdut în sufletul D-tale și iese de-acolo, se 'ntoarce întreagă, plină de vieața-i primă. *Codrul* este una din cele mai perfecte pilde de victorioasă reîntoarcere pe aceste pagini de vieață literară. Cine nu mă crede să citească, pentru ca să se creadă pe sine însuș!

Cântecul amintirii întinde înainte atmosfera depresivă predominantă în volumul trecut. Simți ca o rupere de inimă, ca o gâtuire a ta însuți, când *boerul* hain sparge cu plumbul un piept de țăran bolnav, care furà, întâia oară în vieața sa, un car de lemne, să-l vânză, să aibă cu ce să 'ngroape un copil mort, rămas acum să-l îngroape alții *(Hoțul)*; și-aceeaș simțire aproape întâmpină pe târgovețul, soț al țărancei luate «roabă, numai pentru muncă și plăcere», soț izvor de venin al amărăciunii *(Printre gene)*. Aceste sunt pagini de artă, și totuș, ce proteste însângerate contra cruzimei umane, care, din grația legii și a lașității, și-a obișnuinței moleșitoare face încă umbră pământului! De partea cealaltă, a omului care-și face singur soarta, este Irina, care mai bine moare decât să plece cu Alvanitul, când ea iubește pe un flăcău de-ai noștri *(Cântecul amintirii)*, cântec zis foarte dureros de bădița Mihalache. Dar de astă dată se ivește și câte-o pagină de umor măritat cu norocoasa naivitate și cu norocosul curaj al lui Petrișor și al Antiței *(Povestea cu Petrișor)*, sau clătinat în iarnă, de țuica moșneagului Vasile, care vorbește cu epurii grădinei sale și chiar cu baba-i răposată *(Povestea cu epuri)*. Despre aceste două povești este destul să spun că trec chiar dincolo de Ion Creangă, adică înaintea lui, care mersese peacelaș drum, dar nu așà de gingaș ca urmașul său.

«*Cântecul amintirii*» duce tot mai în sus arta povestirii D-tale. Natura, tot mai întins împletită cu vieața, se prelinge și acolo unde nici un cetitor n'ar aștepta-o [1]); și, tot mai fin nuanțată trece dela concret la eterat și încântă [2]). Oamenii se 'nvălesc în atmosfere, care fac contraste clare, ca și ei. Toți spun cu înlesnire poveștile lor; toți sunt mișcați; ideile sar din fonduri bogate și trec dela om la om ca scântei electrice; iar natura este mereu între ei, cu ei, ca a treia față — actriță — a scenelor [3]); se vede bine păstrată vechea preferință pentru oameni «deosebiți» cum «nu se văd mulți în vieață». Vieți bogate, când amintirile 'ncep, ei «par'că se cobor pe niște cărări uitate în suflet». Caracterele, portretele sunt de-o variație extraordinară. Iar D-ta știi să-i strângi și să-i desparți pe toți, să-i aprinzi și să-i potolești, să arunci piedici înaintea faptei, să crești interesul. Deaceea, cine va studià odată tehnica povestirii românești, se va oprì mult la acest volum ca un călător trecut prin secetă și sosit, în sfârșit, la un izvor răcoritor.

După *Un instigator*, în care bătrânul Neculai arată în pildă cum ar trebuì să-și plătească asuprirea orice boer asupritor trimis de el la iad (Deaceea este: instigator!); după admirația meșterilor câștigători, cari «cu toate acestea aveau o mare părere de rău pentru lipsa de pământ» de care lipsă câștigul «par'că nu-i mângâià». *(Un meșter și oamenii lui)*; după părintele Pantelimon, fostul cioban și grad care, «dacă a văzut sărăcia în care trăesc toți» s'a «liniștit și el undeva» la schitul cu hrană ușoară, decât care mai bun și mai umil creștin este *Ion Rusu Ungureanu*, un pribeag de adâncă depresiune sufletească; după alte câteva figuri, în urma cărora privești asemeni înapoi spre tragicul 1907; lași o vorbă despre durerile satului, aduci în vis pe Ion Creangă, să-l apere și el, și treci înainte la meșteșugul estetic-pur al povestirii pasionate despre simbolica *Vidră* dela moară și despre *Rătăcirea lui cuconu*

---

[1]) Un frumos exemplu la p. 113: «Un val de soare năvălì după el și ajunse până la patul bătrânei».

[2]) Un exemplu, dela p. 20: «...pe ape scânteiau în depărtări, pădurile se lămuriau pe zare, ca dungi de cărbune; și călărețul mergeà gânditor pe murg spre hanul Aniței; *prin visul negurii*».

[3]) Un exemplu admirabil, p. 5.

Toderaș. Insă nu acestora, ci celor dintâiu, nenorociților, le-ai așezat aceà duioasă placă de *motto*, pe care o reproduc, ca altă scurtă și mută poezie fără tendință, dar sdrobitoare:

Mângâierea lor, ceasul alinării.
Răsplata lor, suferința.
Virtutea lor, răbdarea.

Citatul *motto* s'ar fi putut repetì pe pagina întâia a *Bordeenilor*. Să-i pun eu altul, tot din opera D-Tale: «*Poezia multor lucruri din țara aceasta a plugarilor piere* — și numai Dumnezeu știe dacă civilizație se poate numì năvala *barbară* care așează pe curatul pământ al părinților noștri murdăria orașelor, sărăcia unor mahalale de sălbatici, cuibul de molime din care curg spre *sate* vânturi de boli sufletești și de nenorociri». *(Oameni și locuri*, 1908, p. 32). Citatul spune că-Ți dai perfect seamă de rostul cultural, care, firește, trebuie să apară și în roman, și în novelă, al tuturor regiunilor ce-Ți trec pe dinaintea ochilor. Contrastul descris rece în citat, îl descrii cald, viu în oamenii și în faptele dela Bordeeni. Bordeenii sunt oameni de strânsură, ei vin din toate părțile, căutând munca și aflând-o într'o moșie fără margini, dinspre Prut, loc larg de alergat pentru boerul îngrijit să secere cât mai mult și pentru cumplitul Faliboga suflet de codru și îndrăzneală de prerie. Aici nu este civilizație, dar este muncă; aici nu sunt poleiri, dar sunt caractere de-o energie cumplită, care se 'ncruntă la omul apropiat — fiindcă n'are unde să se reverse. D-Ta ai voit și ai știut să alegi din fiecare poezia sa, aurul inimilor înnădușite de singurătatea sălbatică a colibașilor acestora trăitori din instincte, cu mândriile și iubirile lor, trăitori printre vite și porci și lanuri întinse de grâuri. Și totuș ce fixare de atenție așteptătoare ne-ai procurat D-Ta cu intrarea în moșie a lui Niță Lepădatu; ce ațâțare cu întâiu conflict dintre ei și Falboga, asprul vătaf, fostul haiduc, așà duios cu Iana sa încă tot haiducească; ce mulțumire în noaptea de frig și viscol, când Faliboga mântuește vieața lui Lepădatu; ce pildă de discreție descriptivă când ne aduci în față pe călugărița fugită până aici; și în urmă ce simpatic joc de vrabie, când sosește, pentru câteva ceasuri, mireasa boerului,

care va fugì repede spre țările calde; și printre toate, firul alb și dulce al dragostei Marghioliței, care lui Niță îi dase întâiul pahar de apă în acest pământ de faraonire, care împreună cu el rămase locului, în satul care începu a crește din sălbăticia la care boerul nu se mai întoarse; de unde mândrul Faliboga pleacă; Faliboga «om pidosnic, cum spuneà el singur. . . erà ca un cal de pustie. . . Cum a văzut că se înmulțesc oamenii și vin alți, stăpâni mai lacomi, și-a luat pe Iana, au încălecat pe cai și au trecut Prutul. . . S'au dus cine știe unde. . .» ca atâți alți eroi ai povestirilor D-Tale. Omul pustiei plecă de unde un sat încolțise și unde rămăsese — ca întemeietoare de trainici fericiri — dragostea nobilă a Marghioliței, fata humelnicului Năstase. Observ, în treacăt, că în toată opera D-Tale dragostea *multă* este, dela cel mai mic început până la cele mai ascunse, mai tăcute, mai viforoase tragedii. Dar decât pagina aceea 51 din *Bordeenii* cei barbari, nu știu multe să fie mai delicate [1]).

Dar cum nu-i în orice zi Paști, nici în *Bordeeni* nu-i orice pagină pagină de Bordeeni. Ce specifică este în Bordeeni ca-

---

[1]) Se priviră o clipă zâmbind.

— Pe la noi, prin bordeele noastre nu se văd flori, zise Niță. Imi spune morarul de devale că 'n alte părți sunt și grădini mari, cu copaci și cu flori multe... El e neamț și-a umblat mult prin lume... Multe mai știe! Imi spuneà așà într'un rând că el a fost prin niște târguri mari, de umbli prin ele două zile și nu le mai dai de capăt... Și ziceà că sunt mori cu mașini de foc, cum are și boierul la treer, da' mori mari, de macină toate grâele din țară... și spuneà și de *trinuri*...

— Ce sunt acelea? întrebă fata uimită.

— Nu știu, da' am auzit că sunt așà, un fel de căruțe care umblă cu mașini... și pe ploaie și pe ninsoare... da' repede grozav... acù sunt aici, ș'acù nu le mai vezi...

— Multe minuni! șoptì fata; ca 'n povești... Da' pe la noi nu sunt de acestea.

— Morarul are și ceasornic... zise Niță.

— Are și boierul, îl întrerupse repede fata; mi l-a arătat madama...

— Par'c'aș vrea să mă duc așà prin lume, și să le văd toate... grăì Niță zâmbind.

Fata nu răspunse; rămase gânditoare.

După amiaza de toamnă erà foarte blândă și o liniște nesfârșită întristà întinderile. Toate sgomotele conteniseră. In pârloagele apropiate luceau fire lungi de funigei; un vânt abià simțit purtà și prin văzduh firele acestea rătăcitoare de mătase argintie. Flăcăul și fata stăteau singuri pe prispa bordeiului. Nu-și mai vorbiau, dar se simțiau chemați unul spre altul de ceva tainic. Dintr'un tufiș de boz, la marginea unei grămezi de gunoaie putrezite, ieșì deodată o *nevăstuică*. Se oprì neliniștită în lumină și-i privì cu ochișori negri ca gămălii de bolduri. Erà așà de albă blănița ei, încât par'că băteà într'un albăstriu dulce, ca zăpezile cele curate. Dispărù ca o săgeată. Tinerii întoarseră capetele unul spre altul și-și zâmbiră cu prietenie.

Cu începutul acesta de dragoste în suflet, pornì Niță Lepădatu într'amurgul spre vitele lui.»

racterizarea oamenilor; ce cănărel clipitor din gene este de pildă, mireasa lui Jorj, Rosina, un fulg care n'are ce căutà între noduroşii eroi ai moşiei; ce gestificaţi apar toţi oamenii aceştia, care-Ţi deschid sufletele ca să vezi concret sufletul norodului! De-aceste poame ale artei mature nu se găsesc oricând, nici chiar la D-Ta, nici aici, în vecinătate de timp cu *Bordeenii*. Totuş povestea lui moş Anania despre vitejia porcilor lui Irimia (*Intr'o poiană)* este o pagină de nouă tresărire. Cuvântul din urmă este bine spus; pentrucă într'adevăr, cine Te ceteşte nu mai adoarme, din pricina tresăririlor prea multe, prea plăcute.

După odihna trecătoare a *Priveliştilor dobrogene*, iată-ne deci iarăş în marele val-vârtej al tresăririlor, în romanul care-i *culminaţiunea artei* D-Tale, în *Neamul Soimăreştilor*. Patru rânduri la sfârşit descoper două origini a acestui roman: «Bunicii mei sunt strănepoţii acelor oameni. Şi această istorisire de acum treisute de ani, din vremea când strămoşii erau încă dârji, am scris-o în *liniştea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor*». Liniştea s'a prelins într'adevăr în toată cuvântarea, care nu mai izbeşte în urechi cu sunetele cele bolovănoase din *Şoimii*; dar liniştea nu a putut înferecà omul şi fapta până într'atât, încât să-i potolească vulcanica putere a simţirilor din aceleaşi veacuri vechi şi straşnice, ca şi ale *Şoimilor*. Rădăcina cea veche a dat numai o floare mai blândă. Şoimăreştii sunt un stol de ostaşi, cari se ridică să-şi apere pe Domnul dreptăţii lor, sau să stârpească pe duşmanul din brazdă, pe marele boier sau fur de pământuri străine, răzăşeşti. In tema aceasta sună, deşì nu se aude, o ciocnire şi de azi, şi de când cu Eminescu, şi de când cu Alexandri, şi astfel, de astădată, D-Ta te aşezi la rând, în cea mai bună tradiţie literară a ţării. Dar cu forma ce-o ia la D-Ta ciocnirea, nici una alta nu poate râvnì să se asemene! Şi *aici* rămâiu iarăş singur. Pentrucă şi aici însuşeşti eroilor romantica suspendare între timp trecut fără nume şi număr şi timp viitor fără prevedere: «Din lume am venit, în lume mă duc»; sunt «suflete care cu greu se lămuresc», dar sprinten simţesc, simţind şi adânc. Pentrucă aici se rostogolesc una după alta, surprinderile mari şi mici; aducerile fericite în scenă; legăturile de

departe anunțate și din târziu legate cu trecutul povestirii; bogăția de mișcări în orice scenă, dând astfel corp bine legat, clădit pe suflete de tot felul, unei epopei unice în literatura noastră. Dragostea cea multă, ce-o lăudam adineaori, Ți se îndeasă și aici, mereu, în condeiu. Și printre boieri și răzeși ostași și slugi, hangii și ovrei, Moldoveni și Poloni, ea ne scoate înainte, mereu, liniștitorii ochi ai femeilor, pe care par'că o primăvară a fantaziei le crește în povestire, cum primăvara crește flori într'o pajiște, pe care D-Ta le-ai crescut așà de bine înțeles cu mediul lor, încât jupânița Stroe este tot neamul boeresc, cum și Antița este răzeșimea întreagă. Ce bucuros aș povestì cuprinsul romanului, ce bucuros aș arătà cum ai cioplit atâta mulțime de capete și suflete amănunțit particularizate! De-aș face-o, aș scrie un volum, ca să comentez un volum în care, în fiecare rând, ai picurat o vedere în adânc, un gând în larg, o simțire închisă în nervi uneori ca de fer, alteori ca de fuior lin, fâșiitor.

N'aș puteà zice că după *Neamul Șoimăreștilor* arta D-Tale scade. Sigur este că puțintel scade atenția la cuvântul ce-l întrebuințezi; abià acum se lasă în povestire vorbe ca: *ireal*, *convulsionat*, *fantomatic*, *incomod*, *destin*, *absorbant*, *iremediabil*, *circumspect*, *acomodez*, *fantoșe*, de care, până aici, nu întrebuințaseși. Le-a atras, văd, subiectul modern: *Strada Lăpușneanu*, dar totuș s'ar fi putut evità.

Strada Lăpușneanu este mărturisirea celor mai din urmă dureri ce-ai încercat în timpul răsboiului. Partea întâiu: cum cercetașul târgoveț, nenorocit printre nenorociți, își caută fratele locotenent în retragerea dela Moldova, până-l găsește în tranșea dela munte — are ca *motto:* «Și iacă lacrimile celor obijduiți, celor ce n'au nicio mângâiere»; partea a doua: cum la Iași se 'ntinde în familie cheful din salonul cu ceaiuri dansante, cu joc de cărți și lascive ochiri și înțelegeri, cam deacolo pornind și chemarea la Iași a locotenentului Plopeanu, are ca *motto* vorba: «Și puterea este de partea asupritorilor»; partea a treia: cum în «primăvara tragică a unei lumi nouă» colonelul voește să necinstească pe Mary-a locotenentului care deaceea se sinucide, adauge al treilea *motto:* «Atuncea am fericit pre cei morți. . . și mai norocit este cel ce încă n'a fost,

carele încă n'a văzut răutățile ce se fac sub soare». Tragedia părții a treia, care ușuratic se nebunește înneacă frumuseți morale, trăite odată și reînviate magistral, este infernul păturii suprapuse pe care, în simbol, o hotărăști osândei și pieirei. Intr'adevăr abià aici, întâia oară, pătura aceasta apare la D-Ta ca corp cu suflet colectiv, închinat babilonismului, și oferindu-Ți-se obiect de veșnică rușine, acut luminată de vederea D-Tale etică, nemiloasă.

Pe lângă opera aceasta ne-ai mai dat însă, în acest timp o mulțime de povestiri mai mărunte, toate în felul bine deprins al artei D-Tale. *Frunzele în furtună* sunt mai ales soldățești; *Macovei* și *Necunoscuta* sunt perle. *Neagra Șarului* ne-aduce iarăș suflete țărănești, grația lor femenină și adâncul moral până și în imbecilul *Niculai și prietenul său*, unde atingi, ca și în *Necunoscuta*, marginile bizarului. Elegia precumpănește iarăș în *Ți-aduci aminte*, senzații scumpe din Pașcani, tragedia lui Nistor ocnașul, wertherianul lirism al lui Costin din *Ceasul tinereții*. Te 'mpărțiși astfel *tuturora*.

Adică: chiar tuturora, nu. Numai păturii de sus, nu. Impărați sau regi, adeseori fond istoric de acțiuni de roman, nu se văd în opera D-Tale; miniștri, nu: odată în *Strada Lăpușneanu* unul își arată scurt năsușorul, pe-o pagină; arhiereii, cu pompa lor și de regulă fără suflet simțitor; magistrații, comandamentele, universitatea, băncile, fabricanții ș. a. m. d. nu se văd. Pătura aceasta de suprapunere nu Te-a atras; sau nu ai văzut-o decât în efectele simțite aspre în vieața ce-o stâlcesc uneori în păturile de mai de jos.

Când opera s'a împlinit bine, ca paharul de vin care-l oferi oaspelui iubit, Ți-ai dat seamă și de locul ce-l ocupi între aceste pături, cu simpatia D-Tale, cu devotamentul D-Tale, și ai scris despre această chestie însemnată un cuvânt clar, bărbătesc, care va fi cuvântul meu din urmă. Anume în *Foi de toamnă*, acolo unde vorbești despre starea noastră socială, din care ai cules mai toate acțiunile și caracterele povestitorilor D-Tale, mărturisești că: «Țara dela 1800 erà a *levantinilor*, a speculatorilor și a zapciilor; statul nou a fost al *orășenilor*. *Poporul celălalt* trebuià să muncească pământul și să plătească dări. Cei mai buni dintre părinții noștri, idealiști

și visând un stat național — primeau o stare de lucruri, și se înșelau asupra *celorlalți*, pe cari nu-i cunoșteau. Ce erà țăranul? Un fericit patriarh, filozof, un poet, un om *sobru*... Vra să zică e bine; și mergeau așà înainte. Și tot sângele organismului nostru se concentrà la orașe; și satele rămâneau anemiate. Psihologia aceasta curioasă au avut-o oamenii mari ai noștri: un Alecsandri, un Eliade. Alecsandri scrià *Rodica* și alte perle idilice, auzià concertul în lunca dela Mircești, și satul în care-și petrecea orele senine erà — și este încă și azi — unul din cele mai triste și necăjite sate ale țării. Când erà vorba de popor, Eliade socotià de datoria lui să-i găsească o legătură cu vechiul cetățean al republicei romane. Dovada lui e o minune... Iată cum se rezolvà vechea chestie; iată preocupările orelor de visare, cari urmau după luptele pentru libertăți și unire ale orașelor, preocupările celor mai buni fii ai României, *așà de străini totuș de popor... Poporul cel mare al nostru, și azi necunoscut* de călătorii de-o clipă, a dormit un somn jalnic în întunerecul satelor. Când se va deșteptà el pretutindeni, și când *el va înțelege și va face mărirea patriei*, atunci vom fi în adevăr tari, mai buni, mai respectați și mai cunoscuți între neamurile pământului» [1]).

Cu textul acesta ne-ai descoperit, teoretic, politicește, mina neștiută în care ai intrat, ca să ne-aduci nouă, cetitorilor primitori, aur; aur sufletesc, imaginatiă, sentimental, stilistic [2]); aur neperitor.

---

[1]) Citat din *Foi de toamnă*, 1916, p. 181—183.

[2]) Relativ la stilul lui M. S., despre care, ca despre orice mare autor, s'ar puteà scrie o stilistică întreagă, fac o singură observare: El are o claritate clasică; claritatea este în stil ca la casă o uşă care te aşteaptă deschisă. Aleg o singură probă transcriind în frânturi de claritate un text curs neîntrerupt, dar divizat de cugetarea cadențată limpede, aşà cum divizate sunt toate paginele lui M. S. Cetiți:

Lumina nopții creşteà;
vântul mânà negurile apei
şi movila par'că se depărtà...
Pe dinaintea ochilor par'că-mi treceà
flăcăul de altădată;
par'ca se opria înainte-mi bădița Mihalache,
tăcut şi trist;
într'un târziu,
cu oftările vântului,
mi s'a părut că vine până la mine
plângere de bucium:
cântecul amintirii.
Cântarea tremurà sfîşietoare,
ca într'un pustiu de moarte,
şi par'că se opria în stâlp de neguri adunate,
la mormîntul cel vecniu,
lângă apă.
(*Cântecul amintirii*, ed. 1921, p. 13)

Domnule coleg,

Academia română, credincioasă menirii sale de-a observà cum mereu vieața și literatura țării se românizează din jos în sus, și de-a indicà, prin alegerile sale, creșterea românismului adevărat, dorindu-Te în mijlocul ei, Te-a dorit cum ești, și eu Te-am arătat că ești cum vei și rămâneà.

Fii binevenit între noi, mare meștere Sadoveanu!

DISCURSURILE DE RECEPŢIUNE ALE MEMBRILOR ACADEMIEI ROMÂNE

1. A. PAPIU-ILARIAN, Vieaţa, operele şi ideile lui Gheorghe Şincai, — Răspuns de G. BARIŢIU. — 14 Septemvrie 1869.
2. G. SION, Alexandru Donici, vieaţa şi operele sale, — Răspuns de V. A. URECHIĂ.— 6 Septemvrie 1870.
3. P. POENARU, Gheorghe Lazăr şi şcoala română, — Răspuns de G. SION. — 8 Septemvrie 1871.
4. Dr. AN. FĂTU, Despre încercările făcute pentru desvoltarea ştiinţelor naturale în România, — Răspuns de V. A. URECHIĂ. — 27 August 1872.
5. EM. BACALOGLO, Despre Calendar, — Răspuns de ION GHICA. — 20 Martie 1880.
6. ION GHICA, Ioan Câmpineanu, — Răspuns de B. P. HASDEU. — 28 Martie 1880.
7. Dr. P. VASICI, Despre vegetariani, Răspuns de Dr. I. FELIX. — 28 Martie 1880.
8. Dr. I. FELIX, Mişcarea populaţiunii României, — Răspuns de P. S. AURELIAN.— 4 Aprilie 1880.
9. N. TECLU, Reclamaţiunile între Chimia organică şi anorganică, — Răspuns de V. BABEŞ. — 9 Aprilie 1880.
10. Dr. D. BRÂNDZĂ, Vegetaţiunea României şi exploratorii ei, — Răspuns de GR. ŞTEFĂNESCU. — 11 Aprilie 1880.
11. S. FL. MARIAN, Cromatica poporului român, — Răspuns de B. P. HASDEU. — 12 Martie 1882.
12. AT. M. MARIENESCU, Vieaţa şi operele lui Petru Maior, — Răspuns de V. A. URECHIĂ, — 5 Aprilie 1883.
13. FL. PORCIUS, Flora din fostul district românesc al Năsăudului în Transilvania,— Răspuns de P. S. AURELIAN. — 19 Martie 1885.
14. GR. COBÂLCESCU, Despre originea şi modul de zăcere al petroleului în general şi particular în Carpaţi, — Răspuns de Dr. D. BRÂNDZĂ. — 20 Martie 1887.
15. IOS. VULCAN, Dimitrie Cichindeal, date nouă despre vieaţa şi activitatea lui, — Răspuns de V. A. URECHIĂ. — 29 Martie 1892.
16. I. KALINDERU, Episcopul Melchisedec, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 18 Martie 1894.
17. D. C. OLLĂNESCU, Vasile Alecsandri, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 25 Martie 1894.
18. A. NAUM, Cuvânt de primire, — Răspuns de T. MAIORESCU. — 2 Aprilie 1894.
19. A. D. XENOPOL, Mihail Kogălniceanu, — Răspuns de D. A. STURDZA. — 17 Martie 1895.
20. Dr. V. BABEŞ, Despre transmiterea proprietăţilor immunizante prin sângele animalelor immunizate, — Răspuns de N. KRETZULESCU. — 24 Martie 1895.
21. EPISCOPUL N. POPEA, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andreiu Baron de Şaguna,— Răspuns de D. A. STURDZA. — 13 Martie 1900.
22. C. ERBICEANU, Vieaţa şi activitatea literară a Protosinghelului Naum Râmniceanu,— Răspuns de D. A. STURDZA. — 17 Martie 1900.
23. IOAN PUŞCARIU, Ugrinus — 1291,— Răspuns de B. PETRICEICU-HASDEU.— 9 (22) Martie 1901.
24. Dr. CONSTANTIN I. ISTRATI, Activitatea ştiinţifică a lui Ion Ghica, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 5 (18) Aprilie 1902.
25. ŞTEFAN C. HEPITES, Mijloacele de investigaţiune ale Meteorologiei, — Răspuns de Dr. I. FELIX. — 30 Martie 1903.
26. IOAN BIANU, Despre introducerea limbii româneşti în biserica românilor, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 21 Martie (3 Aprilie) 1904.
27. IOAN BOGDAN, Istoriografia română şi problemele ei actuale, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 8 Aprilie 1905.
28. Dr. G. MARINESCU, Progresele şi tendinţele medicinei moderne, — Răspuns de PROF. Dr. V. BABEŞ. — 10 Martie 1906.
29. DIMITRIE ONCIUL, Epocele istoriei române şi împărţirea ei, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 22 Martie 1906.
30. L. MRAZEC, Despre formarea zăcămintelor de petrol din România. — Răspuns de ANGHEL SALIGNY. — 23 Martie 1907.
31. Dr. DIM. GRECESCU, O schiţare din istoria Botanicei: începutul, mersul şi progresele sale în general şi la noi în parte, — Răspuns de Dr. C. I. ISTRATI. — 24 Martie 1908.
32. NICOLAE GANE, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, — Răspuns de IACOB C. NEGRUZZI. — 13 Maiu (26 Iunie) 1909.

33. DUILIU ZAMFIRESCU, Poporanismul în literatură, — Răspuns de TITU MAIORESCU. — 16 (29) Maiu 1909.
34. Dr. AUGUSTIN BUNEA, Stăpânii Ţerii Oltului. — (Postum, fără răspuns).
35. N. IORGA, Două concepţii istorice, — Răspuns de A. D. XENOPOL. — 17 (30) Maiu 1911.
36. MIHAIL C. SUTZU, Despre numismatica română, — Răspuns de DIMITRIE A. STURDZA. — 25 Maiu (7 Iunie) 1911.
37. T. V. ŞTEFANELLI, Istoricul luptei pentru drept în ţinutul Câmpulungului Moldovenesc, — Răspuns de D. ONCIUL. — 21 Maiu (3 Iunie) 1911.
38. GR. ANTIPA, Cercetări hidrobiologice în România şi importanţa lor ştiinţifică şi economică, — Răspuns de L. MRAZEC. — 25 Maiu (7 Iunie) 1912.
39. GENERAL GR. CRAINICIANU, Despre istoria armatei române, — Răspuns de ST. C. HEPITES. — 29 Maiu (11 Iunie) 1912.
40. B. DELAVRANCEA, Din estetica poeziei populare, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 22 Maiu (4 Iunie) 1913.
41. Dr. I. SIMIONESCU. Evoluţia culturii ştiinţifice în România, — Răspuns de Dr. L. MRAZEC. — 24 Maiu (6 Iunie) 1913.
42. G. ŢIŢEICA, Din vieaţa şi activitatea lui Spiru Haret, — Răspuns de ST. C. HEPITES. — 16 (29) Maiu 1914.
43. VASILE PÂRVAN, In memoriam Constantini Erbiceanu, — Răspuns de N. IORGA. — 28 Maiu (10 Iunie) 1914.
44. I. NISTOR, Un capitol din vieaţa culturală a Românilor din Bucovina, 1774—1857,— Răspuns de N. IORGA. — 21 Maiu (3 Iunie) 1916.
45. OVID DENSUSIANU, Barbu Delavrancea, — Răspuns de IOAN BIANU. — 31 Maiu 1919.
46. ION INCULEŢ, Spaţiul şi timpul în noua lumină ştiinţifică, — Răspuns de P. PONI. — 26 Maiu 1919.
47. S. MEHEDINŢI, Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale, — Răspuns de IOAN BIANU. — 6 Iunie 1920.
48. I. LUPAŞ, Nicolae Popea şi Ioan M. Moldovanu, — Răspuns de N. IORGA. — 8 Iunie 1920.
49. SEXTIL PUŞCARIU, Locul limbii române între limbile romanice, — Răspuns de IOAN BIANU. — 11 Iunie 1920.
50. ŞTEFAN CIOBANU, Contribuţiuni privitoare la originea şi moartea Mitropolitului Moldovei Dosofteiu, — Răspuns de IOAN BIANU. — 28 Maiu 1919.
51. G. BOGDAN-DUICĂ, Titu Liviu Maiorescu, — Răspuns de SEXTIL PUŞCARIU. — 25 Maiu 1921.
52. GH. BENGESCU, Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Golescu în cursul secolului al XIX-lea, — Răspuns de N. IORGA.
53. A. RĂDULESCU, Cultura juridică românească în ultimul secol, — Răspuns de I. C. NEGRUZZI. — 3 Iunie 1922.
54. O. GOGA, Coşbuc, — Răspuns de G. BOGDAN-DUICĂ. — 30 Maiu 1923.
55. ALEX. LĂPEDATU, Istoriografia română ardeleană, — Răspuns de I. BIANU. — 2 Iunie 1923.
